

Edukacja muzealna w praktyce szkolnej – wyzwania dydaktyczne

DOI: 10.25312/2083-2923.15/2019_04ac

Streszczenie: W prezentowanym artykule przedmiotem refleksji dydaktycznej jest edukacja muzealna. Zastosowana metoda badań to autobiografia tematyczna. W badaniach uczestniczyło 27 nauczycieli wyłonionych na podstawie wyboru rekomendacyjnego. Analizie poddane zostały te fragmenty wypowiedzi autobiograficznych nauczycieli, które wiążą się bezpośrednio z ich pracą zawodową, z realizacją edukacji muzealnej w systemie kształcenia szkolnego. W prezentacji wyników badań własnych opisane zostały dwa pola tematyczne. Pierwsze to uwagi nauczycieli na temat powiązań edukacji muzealnej z realizacją podstawy programowej kształcenia ogólnego oraz drugie pole tematyczne związane z uczniem jako głównym odbiorcą i bezpośrednim uczestnikiem edukacji muzealnej.

Słowa kluczowe: edukacja muzealna, edukacja formalna, nauczyciel, uczeń, podstawa programowa kształcenia ogólnego

Wprowadzenie

Treści zaprezentowane w artykule stanowią fragment szerszych analiz nad modelami edukacji kulturowej w szkolnej przestrzeni edukacji formalnej. Badania te prowadzone były w ramach programu „Bardzo Młoda Kultura” finansowanego przez Narodowe Centrum Kultury w latach 2016–2018¹. Artykuł składa się z trzech części. Rozpoczyna go krótka analiza teoretyczna wprowadzająca w problematykę edukacji

* Agata Cabała – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki. Starszy wykładowca w Zakładzie Dydaktyki Ogólnej i Pedagogiki na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Koordynator z ramienia wydziału współpracy z Muzeum Śląskim w Katowicach i Regionalnym Instytutem Kultury w Katowicach. Badawczo interesuje się systemowymi rozwiązaniami dla łącznia edukacji szkolnej z pozaszkolną.

¹ Autorka jest koordynatorem ds. oświaty projektu operatorokultury.pl w województwie śląskim, realizowanym przez Regionalny Instytut Kultury w Katowicach.

muzealnej i jej powiązań z edukacją szkolną. Następnie opisano założenie metodologiczne badań, by w efekcie zaprezentować wyniki badań własnych.

Edukacja muzealna – wybrane zagadnienia teoretyczne

Edukacja muzealna wchodzi w zakres badań dydaktyki ogólnej jako nauki o nauczaniu i uczeniu się – nauki zajmującej się zamierzonymi i świadomie podejmowanymi czynnościami, które mają na celu ukształtowanie osobowości uczestnika działań edukacyjnych². Edukacja muzealna jest działaniem zamierzonym, świadomym, podejmowanym z określoną intencją edukacyjną³. Obejmuje wszystkie grupy wiekowe, od najmłodszych dzieci przychodzących do muzeum z rodzicami, po osoby w zaawansowanym wieku, odwiedzające muzeum zarówno indywidualnie, jak i grupowo, np. w ramach zajęć Uniwersytetu Trzeciego Wieku. W tym opracowaniu interesują autorkę związki między muzeum i szkołą, między edukacją nieformalną i formalną⁴.

„Żyjemy w czasach bezprecedensowej muzealizacji świata. Jest to jedno z najbardziej globalnych, a zarazem indywidualnych zjawisk początku XXI w.”, pisze Dorota Folga-Januszewska we wstępie książki *Muzeum: fenomeny i problemy*⁵. Rozpatrując w perspektywie temporalnej przemiany, jakim podlegały, podlegają i będą podlegać muzea, autorka stawia w zakończeniu ciekawą tezę. Na pytanie, dla kogo są współczesne muzea?, odpowiada: dla pojedynczych, określonych osób, dla zidentyfikowanego odbiorcy mającego swe konkretne wymagania⁶. W kontekście szkolnym, bo ten nas tutaj interesuje, warto przemyśleć pomysł spersonalizowania oferty edukacyjnej skierowanej do konkretnego, zidentyfikowanego podmiotu działań, do konkretnej klasy, grupy przedszkolnej, grupy uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych przychodzących do muzeum z nauczycielem w ramach zajęć szkolnych. Propozycja ta, obok wskazań dydaktycznych opracowanych przez interdyscyplinarny zespół badaczy, Jolantę Kruk i Grzegorza Karwasza⁷, w pracach nad muzealnymi strategiami edukacyjnymi, wydaje się ciekawym pomysłem w obszarze poszukiwań nowych rozwiązań edukacyjnych przybliżających dwie ważne instytucje edukacyjne – muzea

² W. Kojs, *Działanie jako kategoria dydaktyczna*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 1994, s. 7.

³ Na świadome (intencjonalne) działanie odróżniające edukację od upowszechnienia, popularyzacji zwraca uwagę Marcin Szelań w opracowaniu: *Edukacja głupcze! Zadania muzeum na początku XXI wieku*, [w:] *Muzeum XXI wieku – teoria i praxis*, Muzeum Początków Państwa Polskiego, Gniezno 2010, s. 179.

⁴ Zob. M. Allard, S. Boucher, *Éduquer au musée. Un modèle théorique de pédagogie muséale*, Hurtubise HMH Ltée, Montréal 1998, s. 85–133; ciż, *Le musée et l'école*, Hurtubise HMH Ltée, Montréal 1991, s. 33–88.

⁵ D. Folga-Januszewska, *Muzeum: fenomeny i problemy*, Universitas, Warszawa 2015, s. 7.

⁶ Tamże, s. 136.

⁷ G. Karwasz, J. Kruk, *Idee i realizacje dydaktyki interaktywnej – wystawy, muzea i centra nauki*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012, s. 202.

i szkoły⁸. Wciąż bowiem aktualna wydaje się konstatacja Tadeusza Gołaszewskiego umieszczona w książce *Dziecko w muzeum* ponad 50 lat temu: „Należy sobie jednakże równocześnie zdawać sprawę, iż jesteśmy dopiero na początku systematycznej, ścisłej współpracy muzeum ze szkołą, że pozostaje tu wiele do zrobienia”⁹.

O wadze podejmowanych kwestii świadczyć może fakt, iż w *Raporcie Strategia Rozwoju Muzealnictwa* edukacja i działalność edukacyjna muzeów wybrane zostały jako swego rodzaju „poła strategiczne”, na których sprawdzano zasadność i skuteczność założeń samej strategii i możliwość jej realnego wykorzystania przez muzea i organizatorów muzeów¹⁰, przy czym zagadnienia współpracy muzeów z edukacją formalną stanowiły w Strategii jeden z obszarów problemowych poruszanych w obrębie szeroko pojętej edukacji otwartej. Tymczasem wątek ten był jednym z poważniejszych w dyskusji podejmowanej przez edukatorów muzealnych w analizach *Raportu o stanie edukacji muzealnej w Polsce*¹¹. Problematyka dyskusji wyznaczona została przez pragmatykę muzealną, jak pisze w komentarzu Marcin Szelaąg, na którą składa się częsta praca z nauczycielami i grupami szkolnymi uczestniczącymi w lekcjach muzealnych¹². Jeżeli praca edukatorów muzealnych ukierunkowana jest w głównej mierze na pracę z uczniem, mógłby to być wskaźnik dobrej współpracy na linii muzeum – szkoła. Problem leży jednak niejednokrotnie nie w liczbie lekcji muzealnych, a pomyśle na systemowe rozwiązania włączenia edukacji muzealnej w system kształcenia szkolnego, w podstawy programowe i programy nauczania na wszystkich stopniach edukacji¹³. Z punktu widzenia systemowego ważne jest to, aby i nauczyciel, i edukator muzealny dostrzegli specyfikę i walory cyklicznych, a nie jednorazowych zajęć uczniów w muzeum¹⁴. Aby muzeum nie było traktowane przez nauczycieli jako cel szkolnej wycieczki i „zapychacz” dni, w których prowadzone są egzaminy¹⁵, ale aby treści muzealne wchodziły w treść zajęć szkolnych, stanowiły naturalną część procesu dydaktycznego, łącznie z ewaluacją i oceną postępów pracy uczniów, aby ich wizyty

⁸ Zob. O. Gałuszek, *Po co szkole muzeum, po co muzeum szkoła? O edukacji muzealnej z perspektywy prowadzącego zajęcia nauczyciela*, [w:] M. Szelaąg (red.), *Edukacja muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Muzeum Pałac w Wilanowie, Warszawa 2012, s. 145.

⁹ T. Gołaszewski, *Dziecko w muzeum*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1967, s. 89.

¹⁰ *Raport Strategii Rozwoju Muzealnictwa. Założenia programowe*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2012, s. 10–12.

¹¹ M. Szelaąg, *Edukacja muzealna i muzea w opiniach uczestników seminariów z cyklu „Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce. Suplement”*, [w:] M. Szelaąg (red.), *Raport o stanie edukacji muzealnej. Suplement. Część 1*, Universitas, Kraków 2014, s. 77.

¹² Tamże.

¹³ Zob. R. Pater, *Edukacja muzealna w Niemczech*, [w:] M. Szelaąg (red.), *Edukacja muzealna w Polsce...*, s. 207.

¹⁴ O. Gałuszek, dz. cyt., s. 149.

¹⁵ *Raport Strategii Rozwoju Muzealnictwa...*, s. 114.

w muzeum wynikały nie tylko z kalendarza roku szkolnego, ale z rozkładu szkolnego programu nauczania¹⁶.

Metodologia badań

Prezentowane badania, jak już wcześniej wspomniano, stanowiły część większego projektu badawczego. Prowadzone były w 2017 roku, a ich celem była rekonstrukcja modeli edukacji kulturowej w przestrzeni kształcenia formalnego¹⁷. Objęci nimi zostali nauczyciele wykazujący aktywność w zakresie realizacji edukacji kulturowej w swojej pracy zawodowej, których działania nierzadko skutkują sukcesem. Nauczyciele wyłonieni zostali do badań za pomocą wyboru rekomendacyjnego, dzięki współpracy z Wojewódzkimi Ośrodkami Metodycznymi w Rybniku, Częstochowie, Katowicach i Bielsku-Białej oraz z Regionalnym Ośrodkiem Szkolno-Methodycznym METIS w Katowicach. Dobór nauczycieli do badań trwał do momentu uzyskania teoretycznego nasycenia badanych przypadków¹⁸. Ostatecznie w badaniach uczestniczyło 27 osób, w tym 85,2% kobiet. W większości przypadków, bo aż 81,5% są to nauczyciele mieszkający i pracujący w mieście oraz nauczyciele, prawie 41% z nich, ze stażem pracy od 21 do 30 lat. Grupa badawcza okazała się mocno zróżnicowana pod względem miejsca pracy i realizowanych przedmiotów nauczania. W jej skład wchodził zarówno nauczyciele edukacji przedszkolnej, wczesnoszkolnej, gimnazjum, jak również średniego ogólnokształcącego i technicznego oraz zawodowego etapu kształcenia. Największy odsetek stanowili nauczyciele pracujący w szkole podstawowej (22,2% ogółu badanych). Niektóre osoby wskazały dwa lub więcej miejsc pracy, na przykład: szkoła podstawowa i gimnazjum. Wśród realizowanych przez nauczycieli przedmiotów znalazły się bardzo różnorodne, od języka polskiego, historii po wczesne wspomaganie rozwoju dziecka z dysfunkcjami, rewalidację, logopedię i arteterapię. Wydaje się, iż uzyskana próba badawcza zapewniła zmienność w obrębie pola badawczego, ukazując różnorodność doświadczeń biograficznych osób badanych, ich sposobu myślenia, wyrażanych poglądów, przywołanych sytuacji i zdarzeń¹⁹.

¹⁶ W roku szkolnym 2017/2018 Muzeum Narodowe w Krakowie uruchomiło program „Zmierz się z kulturą”, w którym zaprosiło do rocznej współpracy wybrane w drodze konkursu szkoły. Autorka wraz z Anną Grzelak, kierownikiem programu dla szkół i nauczycieli MN w Krakowie badała efekty działania programu. Materiały są w opracowaniu.

¹⁷ Rezultatem badań jest książka: A. Cabała, V. Rodek, *W poszukiwaniu modeli edukacji kulturowej. Aktywność nauczycieli i jej uwarunkowania w przestrzeni edukacji formalnej*, Regionalny Instytut Kultury w Katowicach, Katowice 2017.

¹⁸ I.K. Helling, *Metoda badań biograficznych*, [w:] G. Włodarek, M. Ziółkowski (red.), *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa–Poznań 1990, s. 22.

¹⁹ Szczegółowy opis badań: A. Cabała, V. Rodek, dz. cyt., s. 31–48.

W prezentowanych badaniach wykorzystano metodę biografii podmiotowej, autobiografii²⁰, w której autorzy-nauczyciele byli jednocześnie podmiotami opisywanych wydarzeń. Osoby badane opowiadały historię swojego życia w pierwszej osobie, a źródłem wiedzy były ich wspomnienia i przeżycia zakodowane w pamięci. Ze względu na cele badań zastosowano autobiografię tematyczną²¹, autobiografię inspirowaną, w której nauczyciele na prośbę badacza opisywali swoje życie w kontekście doświadczeń związanych z edukacją kulturową²².

Wypowiedzi nauczycieli na temat muzeów, edukacji muzealnej są tym bardziej cenne, że muzea przywołane zostały przez nich spontanicznie, jako naturalny element ich doświadczeń związanych z edukacją kulturową. W niniejszym opracowaniu analizie poddane zostaną te fragmenty wypowiedzi nauczycieli, które wiążą się bezpośrednio z ich pracą zawodową, z realizacją edukacji muzealnej w systemie kształcenia szkolnego.

Wśród obszarów problemowych pojawiły się następujące: edukacja muzealna jako czynnik wspomagający nauczyciela w realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego, w tym organizacja pracy szkoły, cele i rezultaty edukacji muzealnej, edukacja muzealna jako element wycieczek szkolnych, edukacja muzealna w pracy wychowawczej; muzea wirtualne w pracy na lekcji; praca z wystawą jako narzędzie edukacyjne; uczeń w edukacji muzealnej.

W prezentacji wyników badań własnych opisane zostaną te pola tematyczne, które wydawały się wiodące w wypowiedziach badanych nauczycieli. Pierwsze to uwagi nauczycieli na temat powiązań edukacji muzealnej z realizacją podstawy programowej kształcenia ogólnego oraz drugie pole tematyczne związane z uczniem jako głównym odbiorcą i bezpośrednim uczestnikiem edukacji muzealnej.

Edukacja muzealna jako czynnik wspomagający nauczyciela w realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego. Prezentacja wyników badań

Szkoła i muzeum to dwie różne instytucje edukacyjne. Każda ma swoją specyfikę i jedna nie może zastępować drugiej. Tak oczywiste stwierdzenie warto wypowiedzieć w kontekście dyskusji i debat toczących się w dużej mierze wśród edukatorów muzealnych na temat współpracy muzeum ze szkołą. Obowiązek realizacji podstawy programowej spoczywa na nauczycielu. Edukator muzealny może wspomagać

²⁰ D. Lalak, *Życie jako biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 2010, s. 113.

²¹ Por. I.K. Helling, dz. cyt., s. 5.

²² Edukacja kulturowa za Martą Kosińską zdefiniowana została jako proces przygotowania do bardziej aktywnego, świadomego, często też krytycznego uczestnictwa w kulturze. Zob. M. Kosińska, hasło „edukacja kulturowa”, <http://cpe.poznan.pl/dictionary/edukacja-kulturowa/> (dostęp: 2.10.2018).

nauczyciela w tym zadaniu²³. Podstawa programowa kształcenia ogólnego określa cele i zadania w zakresie realizacji poszczególnych przedmiotów nauczania, a także pracy wychowawczej szkoły. Stwierdzenie to wydaje się o tyle istotne, że znacznie poszerza pole współpracy nauczycieli z edukatorami muzealnymi. Wizyty uczniów w muzeum mogą wiązać się nie tylko z realizacją treści z zakresu języka polskiego, historii czy plastyki, czyli z treści przedmiotowych, ale również z realizacją programu wychowawczego czy też szkolnego programu profilaktycznego. Są to programy oparte na preambule podstawy programowej, które formułowane są jako dokumenty wewnątrzszkolne, a to oznacza, że tworzone są przez zespół nauczycieli w odniesieniu do potrzeb i założeń danej szkoły. Wątek wychowawczy we współpracy nauczycieli z muzeami pojawił się w następujących kontekstach:

Jako wychowawca klasy dbałam o to, by uczniowie regularnie odwiedzali muzea i korzystali z oferty edukacyjnej tych placówek. Szczególnie cenna była dla mnie współpraca z Muzeum Historii Katowic [...]. Co roku w plany pracy wychowawcy klasowego włączałam działania mające na celu rozwijanie u uczniów umiejętności odbioru różnych dzieł sztuki. W każdym kwartale miało miejsce wyjście z uczniami do muzeum, kina czy teatru (nauczycielka języka polskiego i zajęć komputerowych).

Szczególnie interesująca jest wypowiedź jednej z nauczycielek, która wspomina pracę wychowawczą w Zespole Szkół Odzieżowych:

Prowadziłam lekcje dotyczące dobrego wychowania (podawania ręki, wstawiania podczas rozmowy ze starszą od nas osobą etc.). II etap stanowiło spotkanie z malarstwem. Odwiedzałam z uczniami BWA czy Muzeum Śląskie. Uczyłam moich podopiecznych swobodnie wyrażać opinie o obrazach, mówić o wrażeniach, jakie wywoływały. To było jak odkrywanie nowych lądów, dziewiczych wysp. Cudowne doświadczenie, bo przecież przyszli krawcy mieli w sobie artystyczne dusze, czasami jeszcze nieodkryte (nauczycielka języka polskiego).

Jest to o tyle ciekawa wypowiedź, że dotyczy szkoły zawodowej, czyli szczebla kształcenia rzadko opisywanego jako przykład realizacji edukacji muzealnej, to po pierwsze. Po drugie, opisuje pracę wychowawczą realizowaną poprzez edukację kulturową, edukację muzealną z młodzieżą z biednych rodzin, w których kultura wysoka nie stanowiła wartości, jak podkreśliła w wypowiedzi nauczycielka.

Cele wychowawcze realizowane są również w trakcie wycieczek szkolnych, w których muzea pojawiają się niejednokrotnie jako element obowiązkowy w karcie wycieczki, przy czym „wydarzenie takie każdorazowo powinno być przedmiotem dyskusji z młodzieżą zarówno przed jak i po udziale w nim”, jak pisze nauczyciel języka angielskiego i matematyki. Co warte zauważenia, jedna z badanych nauczycielek języ-

²³ Zob. G. Czetwertyńska, *Szkoła i muzeum – spotkanie w pół drogi*, [w:] M. Szeląg (red.), *Edukacja muzealna w Polsce...*, s. 291–296.

ka polskiego pisze o swoich przygotowaniach do zwiedzania wystaw z uczniami: „byłam w Krakowie i Katowicach, przygotowałam karty pracy dla uczniów, część przekazanych wiadomości wykorzystałam później w sprawdzianie wiedzy”. Jeżeli w artykule podejmowane są próby spojrzenia na powiązania edukacji muzealnej z edukacją szkolną, to ten fragment wypowiedzi nauczycielki wydaje się nad wyraz ważny, ponieważ pokazuje, jak kluczową rolę odgrywa nauczyciel w budowaniu spójnego obrazu wiedzy w umysłach uczniów. Edukator muzealny może wspomagać nauczyciela w tym zadaniu. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden ważny wątek badawczy. Środkami realizacji zapisów podstawy programowej są treści kształcenia. Cele podstawy programowej realizować możemy, opierając się zarówno na treściach ujętych w systemach znakowych (np. treściach podręcznika), jak i treściach pochodzących z bezpośredniego poznawania rzeczywistości przyrodniczej, społecznej, kulturowej²⁴. Będąc poza terenem klasy, szkoły, przebywając w instytucji kultury, uczeń zapoznaje się z treściami kształcenia, które przyczyniają się do realizacji założeń edukacji szkolnej. Jest to o tyle ważne ustalenie badawcze, że nadaje edukacji muzealnej należną mu rangę w edukacji szkolnej. Świadomość wagi tego typu treści mają również nauczyciele, którzy podkreślają wartość bezpośredniego poznania, przeżycia, kontaktu z dziełem sztuki:

Zobaczenie dzieł sztuki w muzeach, podczas wystaw, wzbogacone słowem przewodnika, pozostawia głębszy ślad niż wertowanie stron w albumach czy w telefonach. Uważam, że koniecznym elementem edukacji kulturowej jest bezpośredni kontakt ze sztuką na odpowiednim poziomie (nauczycielka języka polskiego).

Przy czym należy tu pokreślić ocenę przez nauczycieli wartości propozycji z zakresu edukacji kulturowej kierowanych do uczniów. Propozycje te muszą być na wysokim poziomie. Dobitnie wyraziła to jedna z nauczycielek:

Zazwyczaj korzystałam z zaproszeń na spektakle szkolne organizowane w domach kultury, nazywam to takimi „szkolnymi spędami”. Łatwo, szybko, wygodnie można zaliczyć edukację kulturalną. Szybko zrezygnowałam z takiej formy ponieważ czasami miałam wrażenie, że zniechęcają one do sztuki zamiast zachęcać (nauczycielka języka polskiego i wiedzy o kulturze).

Wypowiedź ta odnosi się do spektakli szkolnych, jednak z całą pewnością można ją uogólnić do wszelkich propozycji z zakresu edukacji kulturowej, w tym edukacji muzealnej kierowanej przez instytucje kultury do szkół. Na jakość oferty kulturalnej kierowanej do dzieci i młodzieży zwraca uwagę Renata Pater, charakteryzując edukację muzealną w Niemczech. Autorka podkreśla przy tym istotną rolę muzeów, któ-

²⁴ Zob. rodzaje treści kształcenia za: W. Kojs, *Treści kształcenia – stare i nowe problemy*, [w:] K. Denek, T.M. Zimny (red.), *Oświata na wirażu. IV Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, Wydawnictwo Andrzej Wiśniewski, Kielce 1999, s. 103.

re posiadają ogromny potencjał i zaplecze w tym względzie²⁵. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na jeszcze jeden bardzo ważny wątek, który pojawił się w analizach wypowiedzi nauczycieli, ogromną rolę powinnościową szkoły w kształtowaniu postaw kulturowych dzieci, młodzieży.

Szkoła to jedyny być może czas, gdy dzieci będą miały okazję zobaczyć to, co naprawdę wartościowe (nauczycielka języka polskiego, gimnazjum).

Wielu z młodych ludzi, kończąc edukację na poziomie ponadgimnazjalnym, nie będzie miało już obowiązku przeczytania książki (poza podręcznikiem akademickim), pójścia do muzeum, teatru, operetki, dlatego staramy się jako szkoła wykształcić w młodzieży taką wewnętrzną potrzebę, imperatyw, którym kierowaliby się w dorosłym życiu (nauczycielka języka polskiego, liceum).

Edukacja szkolna, edukacja formalna dotyczy wszystkich dzieci. Jest czasochłonnym zobowiązaniem wszystkich osób w Polsce do 18. roku życia. Nie można zmarnować tego potencjału osobowościowego i czasowego. To w czasie szkolnym kształtują się nawyki, postawy, potrzeby, które ukierunkowują nasze dorosłe życie. Rodzice wspomagają szkołę w tym zadaniu. Dlatego też każdorazowo pisząc o szkole i jej kulturotwórczej roli, podkreślać należy z dużą stanowczością zobowiązania szkoły w zakresie organizowania uczniom możliwości bezpośredniego, regularnego, odbywającego się w ramach kształcenia szkolnego, kontaktu z muzeum, teatrem, galerią sztuki, centrum nauki i innymi placówkami kulturowymi w kraju i za granicą.

Uczeń w edukacji muzealnej

Jednym z ważnych obszarów problemowych, jaki pojawiał się w wypowiedziach nauczycieli, dotyczył ucznia i jego charakterystyki w kontakcie z edukacją muzealną. Ważne ustalenie badawcze w tym obszarze problemowym można sformułować następująco: postawa ucznia wobec edukacji muzealnej, wizyt w muzeach wynika w dużej mierze z postawy nauczyciela. Świetnie wyraziła to nauczycielka języka polskiego z liceum, która napisała:

Innym problemem mógł być entuzjazm i zaangażowanie uczniów, ale tutaj bardzo szybko przekonałam się, że wszystko zależy ode mnie i mojego nastawienia. Nauczyciel swoim zapałem i energią potrafi porwać uczniów do działania lub brakiem zapału i energii zniechęcić ich do działania. Ponadto stosując odpowiednią motywację, tzn. traktując zajęcia z edukacji kulturowej jako element zajęć dydaktycznych, ocenianych na bieżąco i z których ocena ma wpływ na ocenę końcową, co więcej, nie jest mniej lub bardziej ważna od oceny ze sprawdzianu czy zadania klasowego, zyskałam zaangażowanie uczniów.

²⁵ R. Pater, *Edukacja muzealna w Niemczech...*, s. 204.

Oprócz powiązania postawy nauczyciela z postawą ucznia nauczycielka zwróciła uwagę na równie ważną i trudną kwestię w pracy z uczniem w muzeum. Zaangażowanie ucznia w wizytę w muzeum zależy w dużej mierze od tego, jaką wagę nada jej nauczyciel w ocenie pracy uczniowskiej, w ocenie szkolnej. Nie może być bowiem tak, jak opisała jedna z nauczycielek, że „wyjście do muzeum traktowane było jak »dzień wolny«, czyli pozbawiony konieczności myślenia, a wszelkie próby »zaciekawiania« spełzały zazwyczaj na niczym” (nauczycielka języka polskiego i informatyki). Uczeń musi wiedzieć, czuć, że wizyta w muzeum jest ważna dla nauczyciela, że treści kształcenia przekazywane w muzeum są równoważne z treściami czerpanymi z podręcznika, przekazywanymi na lekcji, że stanowią element oceny postępów szkolnych uczniów.

Nauczyciele opisują dwie sytuacje edukacyjne w pracy muzealnej z uczniem. Pierwsza to praca z całą klasą. Edukacja muzealna przedstawiana jest tutaj jako część procesu dydaktycznego realizowanego w klasie na zajęciach, np. przy wykorzystaniu zdigitalizowanych zasobów muzeów oraz jako element wycieczek szkolnych. Druga to propozycja z zakresu edukacji muzealnej kierowana przez nauczyciela do wybranych uczniów w klasie, w szkole. Każda z opisanych sytuacji ma swoją specyfikę dydaktyczną. Zdecydowanie łatwiej, sprawniej, ciekawiej, efektywniej pracuje się z osobami chętnymi, zainteresowanymi, osobami dobrowolnie odpowiadającymi na propozycje nauczyciela. Uczniami realizującymi niejednokrotnie materiał rozszerzony z zakresu języka polskiego, czy też przygotowującymi się do realizacji projektów, konkursów, olimpiad przedmiotowych. Już znacznie trudniej pracuje się z całym zespołem klasowym w ramach realizacji programu szkolnego, tego podstawowego, a nie rozszerzonego, dla zainteresowanych. O trudach tej pracy dosadnie wypowiedziała się jedna z badanych nauczycielek:

Barierę drugą stawiają sami uczniowie. Wyjście do kina, teatru, galerii, muzeum, wycieczka muszą się opłacać – to znaczy, że w grę nie wchodzi wyjścia i wyjazdy pozalekcyjne, a też nie każdy dzień szkolny pasuje, bo tylko takie, w których lekcji jest najwięcej i są najtrudniejsze. Moje godziny do dyspozycji wychowawcy, zwane dawniej godzinami wychowawczymi, przypominają batalię toczoną o to, kiedy, gdzie i komu co się opłaca. Zawsze mi się wydawało, że barierą nie do przekroczenia mogą być kwestie finansowe i te najprędzej bym zrozumiała, ale obserwując na przestrzeni lat młodzież, z którą pracuję, widzę, że wysokość nakładów wydatkowanych na kształcenie kulturowe nie ma żadnego znaczenia (nauczycielka języka polskiego).

Zarysowana kondycja psychospołeczna współczesnej młodzieży nie jest dobra. W innych miejscach tej samej wypowiedzi przeczytać możemy o lenistwie kulturalnym, krytykanctwie, o braku zainteresowania, o wirtualizacji świata. Współczesne pokolenie młodych ludzi nauczycielka nazywa „pokoleniem pochylnych”, czyli pokoleniem korzystającym z gier na telefonach komórkowych. Jest to jedna z nielicznych wypowiedzi tak negatywnie rysująca obraz współczesnej młodzieży. Częściej

jednak przeczytać możemy o dobrowolnym udziale uczniów w różnego rodzaju konkursach, projektach, pozytywnym odzwieciu na propozycje nauczyciela wyjść, wyjazdów do muzeów, samodzielnej inicjatywie uczniów zobaczenia sztuki w muzeum czy galerii sztuki. Prawdopodobieństwo kształtowania takich postaw uczniowskich wzrasta, gdy o edukacji muzealnej pamięta nauczyciel już w wychowaniu przedszkolnym:

Ogromne zadanie stoi przed nauczycielami wychowania przedszkolnego. To oni mogą przyczynić się do tego, że 6–7-latek będzie zainteresowany wizytą w muzeum czy galerii, a 3–4-latek, przechodząc przez miejski rynek, wysłucha historii o herbie Katowic lub zainteresuje go hejnał. Może ich zaangażowanie oraz aktywność spowoduje, że maluchy, gdy dorosną, zechcą żyć i pracować w mieście, w którym się urodziły. Będą tworzyć jego kulturę i historię (nauczycielka wychowania przedszkolnego).

Warunkiem owocnej pracy z uczniami jest umiejętność słuchania, rozpoznawania tożsamości klasy, z jaką mamy pracować jako nauczyciele przedmiotowi czy wychowawcy.

Trzeba nauczyć się słuchać. Jedna klasa będzie się uwielbiała wystawy malarstwa, druga pokocha teatr, jeszcze inna fotografię, a czasami trzeba zadania indywidualizować, zlecając każdemu uczniowi coś innego (nauczycielka języka polskiego, liceum).

Edukacja muzealna stwarza dogodne warunki dla „zobaczenia” ucznia przez nauczyciela w innej sytuacji, nie tylko z perspektywy „ławki szkolnej”. Potencjał klasy może ujawnić się w nowej sytuacji i w obliczu nietypowych wyzwań, stąd też duża rola edukatorów muzealnych w przedstawianiu takich propozycji zajęć z uczniami, które są wartościowe dydaktycznie, a rzadkie w sytuacji szkolnej, jak np. praca z dziełem (oryginałem), działania praktyczne na wystawie, spotkanie z ekspertem. Sporadycznie jednak w warunkach szkolnych mamy do czynienia z sytuacją, gdy nauczyciel sprowadza wystawę do szkoły, jak np. opisywane przez nauczyciela języka polskiego sprowadzenie wystaw z Muzeum Galicja w Krakowie, dwóch wystaw z Centropy, wystawy z Ambasady Izraela:

Ciekawa ekspozycja składająca się z dużych, trójwymiarowych fotografii przykuwała uwagę uczniów. Obserwowałem, jak na przerwach oglądali ją, komentowali między sobą, wymieniali się uwagami z innymi (nauczyciel języka polskiego).

Sprowadzeniu wystaw towarzyszyły, w opisach nauczyciela, inne wydarzenia edukacyjne, kulturowe, tj.: uroczyste wernisaże z udziałem całej społeczności szkolnej i władz lokalnych; warsztaty plastyczne, warsztaty artystyczne, których tematyka odnosiła się do wartości, jakie promowała wystawa; wykłady prowadzone przez pracowników muzeum. Działania te podejmowane były zarówno we współpracy z innymi nauczycielami w szkole, jak również z udziałem i wsparciem dyrektora domu kultury.

Zakończenie

Na łamach „Muzealnictwa” w 2012 roku Renata Pater pisała o potrzebie opracowania standardów pośredniczenia i edukacji muzealnej dla polskiego muzealnictwa, które to standardy pozwoliłyby na sensowne i docelowe działanie na linii muzeum i edukacja formalna (szkoła) oraz muzeum i przestrzeń edukacji otwartej (zróżnicowana publiczność i różnorodne instytucje)²⁶. Treści zaprezentowanego artykułu przybliżają problematykę edukacji muzealnej z perspektywy dydaktycznej. Stanowią pewne uzupełnienie dla badań z zakresu edukacji muzealnej podejmowanych przez środowiska muzealników, edukatorów muzealnych, a tylko takie interdyscyplinarne spojrzenie badawcze przybliży nas do systemowych rozwiązań, w tym tych wiążących edukację szkolną z pozaszkolną.

Bibliografia

- Allard M., Boucher S., *Éduquer au musée. Un modèle théorique de pédagogie muséale*, Hurtubise HMH Ltée, Montréal 1998.
- Allard M., Boucher S., *Le musée et l'école*, Hurtubise HMH Ltée, Montréal 1991.
- Cabała A., Rodek V., *W poszukiwaniu modeli edukacji kulturowej. Aktywność nauczycieli i jej uwarunkowania w przestrzeni edukacji formalnej*, Regionalny Instytut Kultury w Katowicach, Katowice 2017.
- Czterwertyńska G., *Szkoła i muzeum – spotkanie w pół drogi*, [w:] M. Szelağ (red.), *Edukacja muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Muzeum Pałac w Wilanowie, Warszawa 2012.
- Folga-Januszewska D., *Muzeum: fenomeny i problemy*, Universitas, Warszawa 2015.
- Gałaszek O., *Po co szkole muzeum, po co muzeum szkoła? O edukacji muzealnej z perspektywy prowadzącego zajęcia nauczyciela*, [w:] M. Szelağ (red.), *Edukacja muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Muzeum Pałac w Wilanowie, Warszawa 2012.
- Gołaszewski T., *Dziecko w muzeum*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1967.
- Helling I.K., *Metoda badań biograficznych*, [w:] G. Włodarek, M. Ziółkowski (red.), *Metoda biograficzna w socjologii*, PWN, Warszawa–Poznań 1990.
- Karwasz G., Kruk J., *Idee i realizacje dydaktyki interaktywnej – wystawy, muzea i centra nauki*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012.

²⁶ R. Pater, *W poszukiwaniu standardów edukacji muzealnej*, „Muzealnictwo”, nr 3/2012, s. 135.

- Kojs W., *Działanie jako kategoria dydaktyczna*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 1994.
- Kojs W., *Treści kształcenia – stare i nowe problemy*, [w:] K. Denek, T.M. Zimny (red.), *Oświata na wirażu. IV Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, Wydawnictwo Andrzej Wiśniewski, Kielce 1999.
- Kosińska M., *Edukacja kulturowa* [hasło], <http://cpe.poznan.pl/dictionary/edukacja-kulturowa/> (dostęp: 2.10.2018).
- Lalak D., *Życie jako biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 2010.
- Pater R., *Edukacja muzealna w Niemczech*, [w:] M. Szelaąg (red.), *Edukacja muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Muzeum Pałac w Wilanowie, Warszawa 2012.
- Pater R., *W poszukiwaniu standardów edukacji muzealnej*, „Muzealnictwo”, nr 3/2012. *Raport Strategie Rozwoju Muzealnictwa. Założenia programowe*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2012.
- Szelaąg M., *Edukacja głupcze! Zadania muzeum na początku XXI wieku*, [w:] *Muzeum XXI wieku – teoria i praxis*, Muzeum Początków Państwa Polskiego, Gniezno 2010.
- Szelaąg M., *Edukacja muzealna i muzea w opiniach uczestników seminariów z cyklu „Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce. Suplement”*, [w:] M. Szelaąg (red.), *Raport o stanie edukacji muzealnej. Suplement. Część 1*, Universitas, Kraków 2014.

Museum education in school practice – didactic challenges

Abstract: This article discusses didactic reflection in relation to museum education. 27 teachers were sampled through recommendation-based selection and the method of thematic autobiography was used. The analysis concerned some fragments of teachers' autobiographies which were directly related to their professional work and the implementation of museum education in the school system. Two thematic fields are described. The first comprises teachers' comments on the interrelations of museum education and the implementation of the core curriculum of general education. The second field concerns the learner as the main recipient and direct participant of museum education.

Keywords: museum education, formal education, teacher, learner, core curriculum of general education

About the author: Agata Cabała – Ph.D in Humanities in the field of pedagogy. A senior lecturer in the Department of General Didactics and Pedagogology at the Faculty of Pedagogy and Psychology of the University of Silesia in Katowice. The faculty coordinator for collaboration with the Silesian Museum (Muzeum Śląskie) in Katowice and the Regional Institute of Culture (Regionalny Instytut Kultury) in Katowice. Research interests: system solutions for combining school and non-school education.